

УДК 351.74:69; 628.1:351.74; 711.51

[https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4\(37\)-6](https://doi.org/10.32689/2617-2224-2023-4(37)-6)

Махнюк Валентина Михайлівна,

доктор медичних наук, професор, магістр з державного управління, завідувачка лабораторії гігієни планування та забудови населених місць, Державна установа «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України», 02094, м. Київ, вул. Гетьмана Павла Полуботка, 50, e-mail: valentyuna2567@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6196-4370>

Махнюк Володимир Володимирович,

аспірант кафедри менеджменту та публічного управління, Державний податковий університет, 08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31, e-mail: volod.mvv@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8757-9454>

Васильєва Олександра Іллівна,

доктор наук з державного управління, професор, професор кафедри менеджменту та публічного управління, Державний податковий університет, 08205, м. Ірпінь, вул. Університетська, 31, e-mail: sandra_nadu@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-1812-4557>

Петриченко Олександр Олександрович,

доктор медичних наук, заступник начальника лікувально-організаційного управління президії Національної академії медичних наук України, старший науковий співробітник Національної академії медичних наук України, 04050, м. Київ, вул. Юрія Ілленка, 53, e-mail: medlu@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-3226-2008>

Makhnyuk Valentyna Mykhaylivna,

Doctor of Medical Sciences, Professor, Master of Public Administration, Head of the Hygiene Laboratory of Planning and Development of Populated Areas, State institution «O. M. Marzeev Institute of Public Health of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine», 02094, Kyiv, 50, Hetmana Pavla Polubotka St, e-mail: valentyuna2567@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-6196-4370>

Makhniuk Volodymyr Volodymyrovych,

Postgraduate Student at the Department of Management and Public Administration, State Tax University, 08205, Irpin, 31, University St, e-mail: volod.mvv@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0001-8757-9454>

Vasylieva Aleksandra Illivna,

Doctor of Public Administration Sciences, Professor, Professor at the Department of Management and Public Administration, State Tax University, 08205, Irpin, 31, University St, e-mail: sandra_nadu@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-1812-4557>

Petrychenko Oleksandr Oleksandrovych,

Doctor of Medical Sciences, Deputy Head of the Medical and Organizational Department of the Presidium of National Academy of Sciences of Ukraine, Senior Research Fellow of the National Academy of Medical Sciences of Ukraine, 04050, Kyiv, 53, Yuriia Illienka St, e-mail: medlu@ukr.net, <https://orcid.org/0000-0003-3226-2008>

ВДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕДУРИ УНОРМУВАННЯ САНІТАРНО-ЗАХИСНИХ ЗОН В УКРАЇНІ ЯК ІНСТРУМЕНТ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ МІСТОБУДІВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВОЄННИЙ ТА ПОВОЄННИЙ ПЕРІОДИ

Анотація. Мета дослідження полягає у вдосконаленні інструментів державного регулювання нормування санітарно-захисних зон для промислових та виробничих об'єктів під час містобудів-

ної діяльності на територіях, в тому числі постраждалих внаслідок збройної агресії проти України. Наукова новизна полягає в аналізі чинної вітчизняної та закордонної нормативно-правової бази з державного регулювання щодо нормування санітарно-захисних зон для промислових та виробничих об'єктів під час містобудівної діяльності.

Висновки. Запропоновані першочергові невідкладні заходи з вдосконалення процедури нормування санітарно-захисних зон в умовах воєнного стану, що матиме економічний, санітарно-гігієнічний, екологічний, містобудівний, землевпорядний ефекти, а саме: створення базової Санітарної класифікації підприємств, виробництв та розмірів санітарно-захисних зон для них – на рівні містобудівного Закону України, що підвищить її юридичний статус та регулюватиме раціональне використання земель та територій для містобудівних потреб, сприятиме підвищенню ефективності забудови (відновлення постраждалих територій) та іншого використання земельних ділянок, формуванню повноцінного життєвого середовища, створенню сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання; створення колегіального органу – Комісії з розгляду обґрунтованих матеріалів щодо СЗЗ із представників відомств (МОЗ, Мінінфраструктури, Міндовкілля, НАМН (інститути гігієнічного профілю) та ін.); затвердження медико-санітарного нормативу СЗЗ для підприємств здійснювати на рівні МОЗ. **Визначено вектор подальших досліджень**, який спрямований на поглиблене вивчення: закордонного досвіду визначення гігієнічних критеріїв, які є основою для встановлення розмірів санітарно-захисних зон; визначення можливої диференціації (діапазону) зміни розмірів (зменшення чи збільшення) санітарно-захисних зон та впровадження у законодавство та практику вітчизняного містобудування.

Ключові слова: державне регулювання, містобудівна діяльність, розміри санітарно-захисних зон, процедура нормування; територіальні громади, воєнний та повоєнний період, відновлення територій, зарубіжний досвід.

IMPROVEMENT OF THE NORMALIZATION PROCEDURE SANITARY PROTECTION ZONES IN UKRAINE AS AN INSTRUMENT OF STATE REGULATION OF TOWN-BUILDING ACTIVITIES IN WAR AND POST-WAR PERIODS

Abstract. The purpose of the study is to improve the tools of state regulation of the regulation of sanitary and protective zones for industrial and production facilities during urban planning activities in the territories, including those affected by armed aggression against Ukraine. **The scientific novelty** consists in the analysis of the current domestic and foreign legal framework for state regulation regarding the regulation of sanitary and protective zones for industrial and production facilities during urban development activities.

Conclusions. Proposed priority urgent measures to improve the procedure for standardizing sanitary and protective zones under martial law conditions, which will have economic, sanitary and hygienic, ecological, urban planning, land management effects, namely: the creation of a basic sanitary classification of enterprises, industries and sizes of sanitary and protective zones for them – at the level of the Urban Planning Law of Ukraine, which will regulate the rational use of land and territories for urban planning needs, will contribute to increasing the efficiency of development (restoration of affected territories), the formation of a full-fledged living environment, the creation of favorable conditions for the activities of all economic entities; the creation of a collegial body – the Commission for the review of supporting materials regarding SPZ from representatives of departments (Ministry of Health, Ministry of Infrastructure, Ministry of Environment, National Academy of Medical Sciences of Ukraine (institutes of hygienic profile), etc.); approval of the health and sanitary standard of SPZ for enterprises to be carried out at the level of the Ministry of Health. **The vector of further research** is determined, which is aimed at an in-depth study of: foreign experience in determining hygienic criteria, which are the basis for establishing the sizes of sanitary protection zones; determination of the possible differentiation (range) of changes in the size (decrease or increase) of sanitary protection zones and implementation in the legislation and practice of domestic urban planning.

Key words: state regulation, urban planning activity, sizes of sanitary protection zones, procedure for standardizing, territorial communities, war and post-war periods, territory restoration, foreign experience.

Вступ. Становлення України, як сучасної європейської держави, потребує не тільки збереження та розвитку національних традицій і надбань, формування нової генерації з високим потенціалом здоров'я, освіти, культури, національної гідності, але й залучення інноваційного досвіду інших країн світу в усіх сферах розвитку суспільного життя. Досить важливим економічним показником будь-якої країни світу є сфера містобудування з її архітектурною, здоров'язберігаючою і ціновою політикою.

У Законі України «Про засади державної регіональної політики» (ст.6) передбачені напрями державної регіональної політики, а саме: стимулювання та підтримку місцевих ініціатив щодо ефективного використання внутрішнього потенціалу регіонів для створення та підтримання повноцінного життєвого середовища, підвищення якості життя людей; створення ефективно системи збереження довкілля шляхом урахування екологічної складової в документах стратегічного планування і реалізації державної регіональної політики, оцінювання та зниження техногенно-екологічного навантаження на довкілля в регіонах; відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України та формування нормативно-правової бази, необхідної для реалізації державної регіональної політики [1]. В умовах воєнного стану та формування економіки і переходу її на ринкові відносини, коли переважають процеси розукрупнення та перепрофілізації великих промислових підприємств і набувають активного розвитку малі і середні підприємства з одного боку, і здійснюється перехід багатьох виробництв на сучасні технології і обладнання, що відповідають міжнародним стандартам – з другого, питання вдосконалення нормування санітарно-захисних зон для промислових та виробничих об'єктів є вкрай актуальним у сфері господарської діяльності суб'єктів господарювання.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У вітчизняній та зарубіжній науці існує значна кількість робіт, присвячених аналізу питань, пов'язаних із визначенням санітарно-захисних зон для підприємств, розташованих на території міст в умовах щільної сільбищної забудови. У роботах Дружиніна М. А. і Плешкановської А. М. розглядаються питання недосконалості нормативної бази встановлення та експлуатації території санітарно-захисних зон, окреслені окремі проблеми використання цих територій на сучасному етапі планування та забудови міста. Науковцями гігієністами Сердюк А.М.,

Полька Н.С., Махнюк В.М. акцентується увага на визначенні приналежності земельних ділянок, які використовуються як санітарно-захисні зони (часто ці земельні ділянки є пайовими наділами громадян) і можливості їх озеленення, на обґрунтуванні виконання комплексу організаційно-методичних, санітарно-епідеміологічних заходів, які спрямовані на вдосконалення процедури встановлення та зміни нормативів СЗЗ для підприємств. У статті Шукало І. В. представлений аналіз законодавства України, що визначає поняття санітарно-захисної зони як правової категорії. Науковцями Кавацюк І.Я. Кулик М.П. піднімаються питання щодо можливості та доцільності зменшення розмірів санітарно-захисних зон для існуючих підприємств, які під час їх перепрофілювання чи будівництва технологічно переоснащені та дотримують не лише вітчизняні нормативи викидів шкідливих речовин, а й вимоги Європейських Директив щодо таких викидів. Геоінформаційному моделюванню санітарно-захисних зон навколо радіаційно-ядерних об'єктів (на прикладі Рівненської атомної електростанції) присвячені дослідження Стадник І. У роботі Галич О. В. наведена оцінка ступеня озеленення санітарно-захисної зони підприємства з використанням геоінформаційних систем (на прикладі промислового вузла). Стародубом І.В. проаналізовано тенденції зміни вітчизняних вимог до санітарно-захисних зон та вивчено зарубіжний досвід їх нормування. Дослідження В. Є. Бекедова та Ю. Л. Коваленко були пооб'єктовими та присвячені, зокрема, обґрунтуванню створення нової санітарно-захисної зони для підприємства комунального хазяйства – котельні у м. Харків.

Однак відсутні публікації про реалізацію завдань державними органами та органами місцевого самоврядування щодо планування та забудови територій, в тому числі, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, через призму вдосконалення нормування санітарно-захисних зон як основного інструмента державного регулювання містобудівної діяльності.

Мета статті – вдосконалення та впровадження оновлених інструментів державного регулювання та процедур щодо нормування (встановлення чи зміна) розмірів санітарно-захисних зон для промислових та виробничих об'єктів під час містобудівної діяльності на територіях, в тому числі постраждалих внаслідок збройної агресії проти України.

Методологія. Для досягнення поставленої мети в процесі дослідження було використано низку загальнонаукових та спеціально-науко-

вих методів, зокрема: абстрактно-логічний – для аналізу літературних джерел та формування висновків; теоретичний (ретроспективне використання даних досліджень містобудування населених пунктів).

Виклад основного матеріалу. Відповідно до положень Закону України «Про засади державної регіональної політики» [1], Стратегії сталого розвитку «Україна-2020» [2] та Європейської Хартії місцевого самоврядування, яка ратифікована Україною, територіями сталого розвитку є самодостатні мікрорегіони, територіальні громади з наявним соціально-економічним потенціалом територій та спроможні до збалансованого розвитку в економічній, соціальній та екологічній сферах. Відновлення регіонів і територій, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України, відповідно до статей 1 і 6 Закону України «Про засади державної регіональної політики» є основним із напрямів державної регіональної політики і полягає у здійсненні комплексу першочергових організаційних, фінансових та інших заходів, що спрямовуються на прискорене відновлення за «Планами відновлення та розвитку регіонів», «Планами відновлення територіальних громад», об'єктів критичної інфраструктури, соціальної інфраструктури, об'єктів житлового та громадського призначення до стану, що дозволяє забезпечити повернення в регіон внутрішньо переміщених осіб та біженців, створення сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання. У зв'язку з воєнним станом в країні запроваджено спрощений порядок у будівництві за вимогами постанови Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 722 «Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану» (запровадження принципу мовчазної згоди при ненаданні відповідним уповноваженими органами містобудування та архітектури, охорони культурної спадщини, спрощення дозвільних процедур для деяких видів будівельних робіт -будівництво житлових будинків до 500 м² здійснюється без отримання будівельного паспорта забудови земельної ділянки, тощо) [3].

Дотримання балансу між потенційним негативним впливом промислової зони на здоров'я людини та потребами у вільних площах для розвитку міської та сільської забудови територіальних громад потребують фахового, але в той же час прозорого та менш обтяжливого механізму для вирішення таких питань. Тому все більшої актуальності набуває проблема нормування роз-

мірів санітарно-захисних зон, враховуючи адміністративні, правові, екологічні, санітарно-гігієнічні, безпекові, економічні та землевпорядні аспекти.

Санітарно-захисна зона (далі – СЗЗ) – це містобудівний елемент, що вимагає свого проектування, організації, юридичної приналежності, цільового призначення, контролю та обслуговування. СЗЗ розглядається як функціональна територія між промисловим підприємством або іншим виробничим об'єктом, який є джерелом викидів шкідливих речовин, запахів, підвищених рівнів шуму, вібрації, ультразвукових і електромагнітних хвиль, електричних полів, іонізуючих випромінювань тощо, і найближчою житловою забудовою чи прирівняними до неї об'єктами. Визначення терміну СЗЗ наведено в статті 114 Земельного кодексу України [4]. СЗЗ для промислового об'єкта повинна встановлюватися за принципом оптимальної мінімізації, що передбачає впровадження на підприємстві сучасних технологій, обладнання, пилогазоочисного устаткування, що відповідають кращим міжнародним зразкам (стандартам).

Технологічний розвиток промислового та сільськогосподарського виробництва постійно змінюється, що супроводжується появою нових хімічних речовин, зміною якісних та кількісних характеристик викидів, скидів як існуючих, так і нових виробництв, що є важливим для розгляду та обґрунтування розміру санітарно-захисної зони об'єктів з новими, сучасними технологіями в кожному конкретному випадку.

Оскільки на теперішній час не існує виробництв, які б не були джерелами шкідливого впливу на організм людини, зменшення такого негативного впливу досягається певною відстанню від джерела шкідливих чинників до місця постійного перебування людей. Саме це і передбачає санітарне законодавство – а саме встановлення санітарно-захисної зони.

Проте планування міського розвитку відбувається в умовах обмеженого потенціалу територій і саме впровадження на підприємстві сучасних технологій, пилогазоочисного устаткування, що відповідають міжнародним стандартам, дадуть змогу обґрунтувати зменшення розміру СЗЗ, а відтак вивільнення територій та їх оптимізацію для цілей забудови територіальних громад із зміною їх функціонального призначення.

Посилання на СЗЗ або санітарне та епідемічне благополуччя населення, що пов'язане із СЗЗ підприємств та виробництв, наведені в цілому ряді інших законів, зокрема: Земельний кодекс України; Водний кодекс України; «Про

основи містобудування»; «Про регулювання містобудівної діяльності»; «Про оцінку впливу на довкілля»; «Про стратегічну екологічну оцінку» та інших. Санітарно-захисні зони виконують **профілактичну функцію** щодо збереження здоров'я людей, безпечності та комфортності умов їх життєдіяльності з однієї сторони, **містобудівну регулюючу функцію** – з іншої, оскільки у межах санітарно-захисних зон забороняється будівництво житлових будівель, об'єктів соціальної інфраструктури, та **екологічну функцію**, яка спрямована на запобігання шкоді довкіллю, створення умов для екологічної безпеки, охорони довкілля, раціонального використання і відтворення природних ресурсів у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля. Згідно з сучасним законодавством у сфері містобудівної діяльності санітарно-захисні зони є одним з важливих факторів щодо умов та обмежень в містобудівній документації (генплани, плани зонування, тощо). На жаль спостерігаються непоодинокі факти, коли нова житлова забудова здійснюється у межах санітарно-захисних зон існуючих підприємств, і навпаки підприємства розміщуються у безпосередній близькості до існуючої житлової та громадської забудови. Про це свідчить кількість ухвалених судових рішень в Україні, які пов'язані із порушенням санітарно-захисних зон: у 2010 році – 356, у 2015 році – 587, у 2020 році – 1023 таких рішень [5]. Мають місце позови до Європейського суду з прав людини з цих питань. Так, в порушення містобудівного та санітарного законодавства Татарівською сільрадою (Івано-Франківська область) було прийнято рішення щодо розміщення кладовища на земельній ділянці, розташованій на відстані 38 м (при нормативі СЗЗ у 300 м) від житлового будинку громадянина Дземюка С.М. (справа «Дземюк проти України»). Європейським судом з прав людини було визнано скаргу Дземюка С.М. прийнятною та присуджено Уряду України відшкодування йому моральної шкоди у розмірі 6000 євро [6]. У справі «Дубецька та інші проти України» було порушення щодо розміщення житлових будинків у межах СЗЗ породного відвалу на відстані 100 м від нього (при нормативі СЗЗ у 300 м) та не виконання заходів з відселення мешканців (11 громадян) у присілку Вільшина (Львівська область). Європейським судом було присуджено державі-відповідачу Україні сплатити мешканцям цих будинків солідарно 65000 євро [7].

Європейський та світовий досвід нормування СЗЗ. За результатами вивчення питань, пов'яза-

них із унормуванням СЗЗ в інших країнах світу встановлено, що аналогом понять «санітарно-захисна зона» в США, Індії, Танзанії, Малайзії є визначення «bufferzone» або «setback distance», термін «охоронна зона» описується визначеннями «safe zone», «right-of-way» або «clearance zone». У цих країнах санітарно-гігієнічні нормативи регламентують рівні та концентрації за такими показниками, як: «шум», «запах», «пар», «шкідливі речовини та гази», «електромагнітне та іонізуюче випромінювання», «статична електрика», «радіоактивність», «ультразвук», «вібрація», «промислові відходи», у США цей перелік розширений і доповнений такими показниками, як: «дим», «пил», «бруд», «світлове, теплове випромінювання», «пожежна безпека», «інтенсивність використання транспорту», «естетичний ефект», «психологічний ефект» [5]. У Сполучених Штатах федеральний закон «Про зонування» (1980 р.) став основою для розробки аналогічних законів на рівні всіх штатів. Ці закони на рівні штатів, в свою чергу, стали типовими зразками для розробки місцевих кодексів (регламентів) містобудівного зонування в містах та округах, що забезпечує розмаїття санітарно-захисних норм при плануванні промислової та житлової забудови та їх оптимального взаєморозміщення. При цьому розробка та затвердження нормативів на рівні штатів відбувається за участі відповідних технічних архітектурних департаментів та державних агентств федерального рівня [5], [8] – [12].

В Індії на рівні федерального Міністерства міського розвитку діють «Вказівки щодо розробки та реалізації планів міського та регіонального розвитку» (URDPFI), які є основою для розробки планів на регіональному рівні. У цих Вказівках наведено санітарну класифікацію промислових підприємств та рекомендовані розміри санітарно-захисних зон для них (в межах 100-300 м) [13]. Містобудівні обмеження щодо взаєморозміщення житлової та виробничої території передбачені на рівні Закону Танзанії «Про містобудування» [14].

Інструмент державного регулювання містобудівної діяльності для вдосконалення процедури нормування СЗЗ в Україні у воєнний та повоєнний періоди. На відміну від досліджених країн, де питання нормування СЗЗ віднесені до компетенції центральних та регіональних органів виконавчої влади, що реалізують політику у сфері будівництва, просторового планування територій та архітектури, окрім Малайзії – де ці питання вирішуються на рівні Міністерства при-

родних ресурсів і навколишнього середовища – існують «Рекомендації щодо взаєморозміщення і зонування промислових та житлових територій» [15], в Україні ці функції віднесені лише до сфери охорони здоров'я (МОЗ, Держпродспоживслужба), що не вірно. Оскільки питання щодо державного нагляду (контролю) за дотриманням нормативних СЗЗ підприємствами та територіальними громадами у цих відомствах вилучені у 2011 році Законом України «Про регулювання містобудівної діяльності». Означені питання є прерогативою Мінінфраструктури як головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну політику у сфері розвитку, будівництва, нормування у будівництві, планування територій та архітектури та у сфері з відновлення регіонів, територій та інфраструктури, що постраждали внаслідок збройної агресії проти України. Ці питання також відносяться до компетенції Міндовкілля як головного органу у системі центральних органів виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері: державного нагляду (контролю) за додержанням вимог законодавства про оцінку впливу на довкілля, охорони атмосферного повітря, моніторингу, звітності та верифікації викидів парникових газів, а також у сфері регулювання озоноруйнівних речовин та фторованих парникових газів, охорони озонного шару та запобігання зростанню рівня глобального потепління, зміни клімату і виконання вимог Рамкової конвенції ООН про зміну клімату, Кіотського протоколу до неї та Паризької угоди; оцінки впливу на довкілля, стратегічної екологічної оцінки та ін.

Міндовкілля піднімає питання щодо дотримання нормативних СЗЗ при процедурі видачі підприємствам Дозволу на викиди, при якій необхідна участь Держпродспоживслужби у погоджувальній процедурі, що станом на сьогодні призупинена по причині набуття чинності дії Закону України «Про систему громадського здоров'я» [16] та потребує державного регулювання.

СЗЗ для проєктованих, діючих або тих, що реконструюються, промислових об'єктів і виробництв встановлюються залежно від того, до якого класу шкідливості належить підприємство. Усі підприємства за Санітарною класифікацією підприємств, виробництв, яка надана у Додатку 4 до «Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів. ДСП №173-96» [17], поділяються на 5 класів залежно від ступеня шкідливості промислових

викидів, які виділяються в атмосферу, досконалості технологічних процесів на підприємстві, наявності очисних споруд, в окремих випадках – залежно від потужності. Підприємства у Додатку 4 до ДСП №173-96 класифікуються за галузевою спеціалізацією: хімічні підприємства і виробництва; металургійні, машинобудівні і металообробні підприємства і виробництва; підприємства з видобутку руд і нерудних копалин; виробництво будівельної промисловості; виробництво з обробки деревини; текстильні виробництва та виробництва легкої промисловості; виробництво з обробки тваринних продуктів; виробництво з обробки харчових продуктів і смакових речовин; санітарно-технічні споруди та установки комунального призначення. Нормативи розмірів санітарно-захисних зон встановлені наступні: промислові об'єкти та виробництва 1 класу – 1000 м; промислові об'єкти та виробництва 2 класу – 500 м; промислові об'єкти та виробництва 3 класу – 300 м; промислові об'єкти та виробництва 4 класу – 100 м; промислові об'єкти та виробництва 5 класу – 50 м. За винятком виробництв: виробництво білково-вітамінного концентрату – СЗЗ у 3000 м, потужні сільськогосподарські підприємства – СЗЗ у 2000 м, кар'єри з видобутку залізних руд відкритим способом з використанням вибухових приладів – СЗЗ у 1500 м. Встановлені нормативи єдині і обов'язкові до виконання на усій території держави. Слід зазначити, що за останні майже 30 років зміни чи перегляд нормативів санітарно-захисних зон у вітчизняному законодавстві не відбулися. У 2019 році були внесені зміни до ДСП 3173-96, які стосувались лише вилучення недоцільних, надлишкових, застарілих інструментів державного регулювання у відповідних сферах господарської діяльності (наприклад, погодження окремих питань містобудівної діяльності з неіснуючими на сьогодні органами державного санітарного нагляду, закладами санепідслужби тощо).

Донедавна, до прийняття нового Закону України «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 р. №2573-IX (введений в дію з 01.10.2023 р.) [16], діяли положення Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» №4004-XII та існувала процедура унормування СЗЗ. Була створена відповідно до статей 12, 32 та 40 цього закону спеціалізована планувальна «Експертна комісія з питань встановлення та зміни розмірів санітарно-захисних зон при Головному державному санітарному лікарі

України» (далі – Експертна комісія), яка діяла на базі Державної установи «Інститут громадського здоров'я ім. О. М. Марзєєва НАМН України», і до складу якої входили провідні вчені гігієністи. Основним завданням планувальної Експертної комісії було комплексний розгляд питань оцінювання планування та забудови населених місць, з точки зору екологічних наслідків для довкілля та ризиків для здоров'я людей, при встановленні нових та зміні чинних розмірів санітарно-захисних зон підприємств та виробництв і прийняття узгоджених колегіальних рішень. У ДУ «ІГЗ НАМНУ», окрім функціонування Експертної комісії, як дорадчого колегіального органу, проводилась державна санітарно-епідеміологічна експертиза. Саме державною санітарно-епідеміологічною експертизою (ДСЕЕ) встановлювалися і змінювалися розміри санітарно-захисних зон підприємств і виробництв. Висновки ДСЕЕ щодо встановлення і зміни розмірів санітарно-захисних зон затверджувалися Головою Державної служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів.

Попередня редакція пункту 5.9 «Державних санітарних правил планування та забудови населених пунктів. ДСП №173-96» [17] була наступною:

«5.9. Розміри санітарно-захисних зон для нових видів виробництв, підприємств та інших виробничих об'єктів з новими технологіями, а також зміна цих зон (збільшення чи зменшення згідно з пунктом 5.7) затверджуються Головою Державної служби з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів на підставі результатів проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи відповідних матеріалів».

Такий інструмент державного регулювання нормування ССЗ через проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи ґрунтувався на положеннях:

– Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [18], стаття 12 «Проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи», що регламентувала роботу комісій в особливо складних випадках при Головному державному санітарному лікарі України;

– Порядку проведення державної санітарно-епідеміологічної експертизи (наказ МОЗ України від 09.10.2000 р. № 247 із змінами, зареєстрований в Мін'юсті 10 січня 2001р. за № 4/5195);

– наказу МОЗ України від 03.03.2010р. № 187 «Про затвердження положення про экс-

пертну комісію з питань встановлення та зміни розмірів санітарно-захисних зон при Головному державному санітарному лікарі України» та інших документів, які станом на сьогодні скасовані, або незатребувані.

Зміни в законодавстві, що відбулись за останні роки, направлені на вдосконалення та спрощення існуючої процедури щодо встановлення і зміни розмірів санітарно-захисних зон підприємств і виробництв. Положеннями нового Закону України «Про систему громадського здоров'я» від 06.09.2022 р. №2573-IX (введений в дію з 01.10.2023 р.), який прийнятий на заміну Закону України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» №4004-XII (який втратить чинність 01.10.2023 р.) вилучена державна санітарно-епідеміологічна експертиза. Разом з тим у Законі України «Про систему громадського здоров'я» передбачена новітня стаття 28 «Медико-санітарні вимоги щодо безпечності для здоров'я і життя людини містобудівної діяльності», яка передбачає приведення санітарно-гігієнічних вимог до планування і забудови міських та сільських поселень України у відповідність до чинного законодавства, вдосконалення державного регулювання під час містобудівної діяльності шляхом запровадження нової процедури щодо встановлення та зміни розмірів санітарно-захисних зон підприємств і виробництв.

Зазначена новела Закону України «Про систему громадського здоров'я» вимагає першочергових заходів з державного врегулювання та вдосконалення нормування (встановлення чи зміни) розмірів санітарно-захисних зон для підприємств.

Висновки. Таким чином на підставі вивчення міжнародного досвіду та з метою вдосконалення процедури нормування санітарно-захисних зон в Україні як інструмента державного регулювання містобудівної діяльності у воєнний та повоєнний періоди пропонуються першочергові невідкладні наступні заходи:

– створення базової Санітарної класифікації підприємств, виробництв та розмірів санітарно-захисних зон для них – на рівні містобудівного Закону України (як Додаток до Закону), що підвищить її юридичний статус і відповідальність за порушення його вимог, та слугуватиме раціональному використанню земель та територій для містобудівних потреб, підвищенню ефективності забудови (відновлення постраждалих територій) та іншого використання земельних ділянок, формуванню повно-

цінного життєвого середовища, забезпечення при цьому охорони навколишнього природного оточення, створенню сприятливих умов для діяльності всіх суб'єктів господарювання, що відповідає положенням законів України «Про основи містобудування», «Про регулювання містобудівної діяльності»;

– створення державного реєстру встановлених в передбаченому законодавством порядку СЗЗ для існуючих підприємств та виробництв, з елементами діджиталізації та спрощеного доступу до нього;

– створення колегіального міжсекторального органу – міжвідомчої Комісії з розгляду обґрунтованих матеріалів щодо СЗЗ із представників заінтересованих міністерств і відомств (МОЗ, Мінінфраструктури, Міндовкілля, НАМН (інститути гігієнічного профілю), Державна регуляторна служба України та ін.);

– визначення розробників обґрунтованих документів щодо встановлення (зміни) СЗЗ на рівні Мінінфраструктури (сертифіковані фахівці), на рівні МОЗ – наукові установи гігієнічного профілю;

– затвердження нормативу розміру санітарно-захисної зони для існуючих підприємств та виробництв на рівні МОЗ як медико-санітарного нормативу, який гарантує умови безпечності середовища життєдіяльності при плануванні та забудові населених місць.

Вектор подальших досліджень повинен бути спрямований на поглиблене вивчення: закордонного досвіду визначення гігієнічних критеріїв, які є основою для встановлення розмірів санітарно-захисних зон; визначення можливої диференціації (діапазону) зміни розмірів (зменшення чи збільшення) санітарно-захисних зон та впровадження у законодавство та практику вітчизняного містобудування.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ: _____

1. Закон України «Про засади державної регіональної політики» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text>
2. Стратегія сталого розвитку "Україна-2020": Указ Президента України від 12.01.2015 р. №5/2015 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text>
3. Деякі питання здійснення дозвільних та реєстраційних процедур у будівництві в умовах воєнного стану: постанова Кабінету Міністрів України від 24.06.2022 р. № 722. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-2022-%D0%BF#Text>
4. Земельний кодекс України [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>

5. Стародуб І.В. Критерії та механізми нормування санітарно-захисних зон: вітчизняний та зарубіжний досвід / І.В.Стародуб // Містобудування та територіальне планування. 2022. №79. С. 366-380.
6. «Дземюк проти України», № 42488/02, § 88, рішення Європейського суду з прав людини від 04.09.2014 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_a51#Text
7. «Дубецька та інші проти України», № 30499/03, § 73, рішення Європейського суду з прав людини від 10.02.2011 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text
8. Performance Standards in Industrial Zoning. Planning Advisory Service. Chicago, 1951. No. 32. pp. 3.
9. Hagman D.G., Juergensmeyer J.C. Urban Planning and Land Development Control Law. 2nd. ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1986. pp. 46.
10. City of Frederick. Land Management Code. Article 4. Zoning. 2005. 270 p.
11. Development Code City of Sugar Land, Texas. 2020. URL: https://library.municode.com/tx/sugar_land/codes/land_development_code?nodeId=CH2ZORE_ARTIIIZODILAUS_PT2STREDI (дата звернення: 07.12.2021).
12. The Junction City Municipal Code. 2021. URL: <https://www.codepublishing.com/OR/JunctionCity/html/JunctionCity17/JunctionCity1750.html> (дата звернення: 07.12.2021).
13. The Haryana Building Code. Haryana Government, 2017. 123 p.
14. Tanzania. Land Governance Assessment Framework synthesis report. Country Coordinator. Dr. Ringo Willy Tenga. The World Bank, 2015. 117 p.
15. Guidelines for the siting and zoning of industry and residential areas. Department of environment ministry of natural resources and environment Malaysia. Second Revised Edition, 2012. pp. 47-49.
16. Закон України «Про систему громадського здоров'я» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text>
17. Державні санітарні правила планування та забудови населених пунктів. ДСП №173-96 [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text>
18. Закон України «Про забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення» [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text>

REFERENCES: _____

1. Zakon Ukrainy "Pro zasady derzhavnoyi rehionalnoyi polityky [The Law of Ukraine «About the basics of state regional policy»]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/156-19#Text> [in Ukrainian].
2. Stratehiya staloho rozvytku "Ukrayina-2020": Ukaz Prezydenta Ukrainy vid 12.01.2015 r. №5/2015 [Sustainable Development Strategy "Ukraine-2020": Decree of the President of Ukraine]. (n.d.). www.rada.gov.ua.

- rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5/2015#Text> [in Ukrainian].
3. Deyaki pytannya zdiysnennya dozvilnykh ta reyestratsiynykh procedur u budivnytstvi v umovakh voyennogo stanu: postanova Kabinetu Ministriv Ukrainy vid 24.06.2022 r. № 722 [Some issues of the implementation of permit and registration procedures in construction under martial law: a resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722-2022-%D0%BF#Text> [in Ukrainian].
 4. Zemelnyi kodeks Ukrainy [Land Code of Ukraine]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text> [in Ukrainian].
 5. Starodub I.V. (2022). Kryterii ta mekhanizmy normuvannia sanitarno-zakhysnykh zon: vitchyzniani ta zarubizhnyi dosvid [Criteria and mechanisms of norming sanitary and protective zones: domestic and foreign experience]. *Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia – Urban Planning and Territorial Planning*, 2022. 79, 366-380 [in Ukrainian].
 6. "Dzemyuk proty Ukrainy", № 42488/02, § 88, rishennya Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny vid 04.09.2014 r. [«Dzemyuk v. Ukraine»: decision of the European Court of Human Rights]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/card/974_a51 [in Ukrainian].
 7. "Dubetska ta inshi proty Ukrainy", № 30499/03, § 73, rishennya Yevropeyskoho sudu z prav lyudyny vid 10.02.2011 r. ["Dubetska et al. v. Ukraine": decision of the European Court of Human Rights]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_689#Text [in Ukrainian].
 8. Performance Standards in Industrial Zoning. Planning Advisory Service. Chicago, 1951. No. 32. pp. 3.
 9. Hagman D.G., Juergensmeyer J.C. Urban Planning and Land Development Control Law. 2nd. ed. St. Paul, Minn.: West Publishing Co., 1986. pp. 46.
 10. City of Frederick. Land Management Code. Article 4. Zoning. 2005. 270 p.
 11. Development Code City of Sugar Land, Texas. 2020. Retrieved from https://library.municode.com/tx/sugar_land/codes/land_development_code?nodeId=CH2ZORE_ARTIIIZODILAUS_PT2STREDI.
 12. The Junction City Municipal Code. 2021. Retrieved from <https://www.codepublishing.com/OR/JunctionCity/html/JunctionCity17/JunctionCity1750.html>.
 13. The Haryana Building Code. Haryana Government, 2017. 123 p.
 14. Tanzania. Land Governance Assessment Framework synthesis report. Country Coordinator. Dr. Ringo Willy Tenga. The World Bank, 2015. 117 p.
 15. Guidelines for the siting and zoning of industry and residential areas. Department of environment ministry of natural resources and environment Malaysia. Second Revised Edition, 2012. pp. 47-49.
 16. Zakon Ukrainy «Pro systemu hromads'koho zdorov'ia» [The Law of Ukraine "On the Public Health System"]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2573-20#Text> [in Ukrainian].
 17. Derzhavni sanitarni pravyla planuvannia ta zabudovy naselenykh punktiv. DSP №173-96" [State sanitary rules for the planning and development of settlements. Chipboard No. 173-96]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0379-96#Text> [in Ukrainian].
 18. Zakon Ukrainy «Pro zabezpechennia sanitarnoho ta epidemichnoho blahopoluchchia naselennia» [The Law of Ukraine "On ensuring the sanitary and epidemic welfare of the population"]. (n.d.). www.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4004-12#Text> [in Ukrainian].
-